

Teologicko-morálna lína encykliky Pavla VI. Humanae vitae v pontifikáte Jána Pavla II.

Tibor Šuba

ŠUBA, T.: Theological and Moral Line of the Encyclical *Humanae Vitae* of Pope Paul VI in the Pontificate of Pope John Paul II. *Studia Aloisiana*, 2018. Fifty years ago, the encyclical “*Humanae vitae*” of Pope Paul VI caused a big sensation in the field of reproduction of human life. The document drew attention to the fact that true love is open towards life and that only love can create conditions under which human life is fully respected and accepted. The purpose of this article is to describe the attitude of Pope John Paul II towards this issue and to demonstrate that the goal of moral teaching of the Church is based on positive motivation aiming at the renewal of human heart, so that people can walk the way of truth and love and married couples can bear the witness of God’s love.

Keywords: Pope Paul IV, *Humanae vitae*, contraception, love, marriage, life, Pope John Paul II

Úvod

Od vydania encykliky *Humanae vitae* pápeža Pavla VI. uplynulo päťdesiat rokov. Možno povedať, že jej obsah vtedy rozvíril „cirkevné i svetské vody“ a rozkolísal i svedomia ľudí. Môže to svedčiť o citlivosti voči pravde, ktorá zasahuje človeka do jeho najhlbšieho vnútra. A môže to byť aj odrazom náročnosti spoločného hľadania a dialógu so svetom, v ktorom sa Cirkev otvárala svetu. Odrazom náročnosti dialógu, ku ktorému sa hlási bola a je stále vyzývaná.

Pavol VI. – prístup k dialógu

Encyklika Pavla VI. bola odkazom na nedávno skončený koncil. Druhý vatikánsky koncil sa javil pre svet a ľudí ako doba "otvorenia sa" Cirkvi pre spoluprácu a dialóg so súčasným svetom. Jednotlivé dokumenty to čoraz viac naznačovali. Preto po jeho skončení sa očakávalo, nakoľko sa tieto očakávania naplnia. Osobitné miesto a úlohu tu zohrával Pavol VI. Ten sa už v minulosti viackrát preukázal ako človek s hlbokým rešpektom k druhému. Usiloval sa vyjadriť úctu a prijatie i usmerniť v pravde a láske. Pôsobil ako poradca a neoficiálny vodca talianskej katolíckej univerzitnej federácie a pracoval na štátnom sekretariáte. Ako arcibiskup Milána sa veľmi horlivo venoval duchovnej práci vo veľkomestských podmienkach.¹ Jeho cieľom bolo „oslovenie tých častí obyvateľstva, u ktorých sa nedá predpokladať nijaké náboženské vedomie, aj keď pozostávajú z takých, čo prijali krst“. Povzbudzoval k prekonávaniu zvyškov podozrievania či odsúdenia: „Budeme sa snažiť preukazovať úctu aj tým, ktorí sa priznávajú k ateizmu. Budeme sa strániť sarkazmu a nenavádzať našich poslucháčov proti druhým. Nie, radšej budeme objasňovať motívy. Chceme ich pozývať ku Kristovi, nie vzdávať od neho.“ Tieto postoje sa presadili aj vo vyjadreniach vatikánskeho koncilu v otázke slobody vyznania.²

Humanae vitae – apel na lásku

Encyklika prichádza v dobe „sexuálnej revolúcie“. Stále väčšia pozornosť venovaná ľudskej sexualite sa explozívne konfrontovala s predchádzajúcimi rigoróznymi pohľadmi, čo malo za následok isté hodnotové vyprázdnenie. Znak negatívnej prezentácie sexuality, a v dôsledku toho aj lásky, doznievali aj na strane Cirkvi. Náznak zmeny sa začal črtať v koncilovom dokumente *Gaudium et spes*.³ Kým sexualita a jej význam sa v minulosti takmer výlučne spájal len s poslaním plodenia potomstva – v súčasnom svete sa táto predstava javila ako neprijateľná a v ostrej konfrontácii s dôstojnosťou ľudskej osoby a lásky. Po Koncile nastáva veľký posun a docenenie zmyslu a hodnoty ľudskej lásky, ktorá sa obhajuje ako principiálny motív ľudského konania. Následne aj samotné manželstvo už nie je len inštitúciou, ale stáva sa miestom uskutočňovania základného povolania k láske. Tu sa realizuje vo svojej jedinečnosti spoločná cesta manželov, cesta vernosti láske, ktorá je znamením ich napredovania vo

1 GELMI, J.: *Papežové*. Praha : Mladá fronta, 1994, s. 290.

2 LAZZARINI, A.: Papst Paul VI., sein Leben und seine Gestalt. Freiburg i. Br., 1963, s. 77. In: DIAN, D.: *Život a dielo nového blahoslaveného pápeža Pavla VI. – 5. časť*. In: *Duchovný pastier*. Trnava : SSV, 2015, roč. 96, č. 2/2015, s. 58.

3 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastoralná konštitúcia *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV, 2008, č. 49 – 50.

svätosti života.⁴ Pre kresťanov je ideálom lásky láska Krista k Cirkvi (porov. Ef 5, 25-32). Kresťanskí manželia prijímajú na seba úlohu vzrastať v láske, aby ju čo najautentickejšie prežívali a stávali sa znamením Božej lásky.

Koncilový kontext rozvíjania tejto novosti však ostal v niektorých konkrétnych bodoch otvorený. Pastorálna konštitúcia predstavuje manželskú lásku ako spoluúčasť manželov na láske Boha Stvoriteľa, ktorá dozrieva v zodpovednosti. Tá odráža dobro samotných manželov, ako aj detí, či už narodených, alebo tých, čo sa narodí v budúcnosti, materiálne či duchovné podmienky doby a životnej úrovne alebo i samotné dobro celej rodiny. Preto spôsob a konečné rozhodnutie, ako realizovať toto povolanie, je skutočnosť zverená práve im a ony sú tí, ktorí ho pred Bohom realizujú.⁵ Osobný dar lásky, dar osoby, spája manželskú lásku a zodpovedné odovzdávanie života. V nasledujúcich rokoch po Koncile sa odborné diskusie venujú tomu, že morálnosť spojená s ich rozhodnutím nezávisí len od úprimnosti ich úmyslu a pohnútok, ale sa spája aj istými objektívnymi kritériami, ktoré sa rozvíjajú s úvahami o ľudskej prirodzenosti, a rešpektujú plný zmysel vzájomného darovania sa.⁶ Konkrétnejšie táto problematika, pretože sa nedala v dialógu uzavrieť na Koncile, sa zverila komisii odborníkov, ktorá mala vypracovať usmernenia. Aj práca tejto komisie nevedla hneď k záverom, voči ktorým by neboli vznášané námietky, a po troch rokoch diskusie ju uzavrel Pavol VI. publikovaním encykliky *Humanae vitae*. Diskusie však neustali.

O encyklike *Humanae vitae* možno povedať, že potvrdzuje líniu koncilového dokumentu *Gaudium et spes*, a pokúša sa pritom o čiastočné uzatvorenie neutíchajúcich diskusií v otázke morálnych usmernení v manželskom živote. Diskusie vychádzali z dvoch hlavných pozícií: zástancovia tzv. „Správy väčšiny“ obhajovali názor, že manželská morálka by sa mala posudzovať vo svojej komplexnosti. Podľa niektorých by z toho vyplývalo, že používanie chemických či mechanických prostriedkov by mohlo byť morálne prípustné, ak by bolo v súlade s morálkou vzťahu manželského páru k deťom. Druhou skupinou boli zástancovia tzv. „Správy menšiny“, ktorí sa prikláňali k názoru tradičného učenia katolíckej morálky, podľa ktorého je používanie antikoncepčných prostriedkov porušením prirodzeného mravného zákona a oddeľuje lásku a sexualitu.⁷ Pavol VI. po dlhšom zápase nakoniec odmietol „Správu väčšiny“ a vydal encykliku *Humanae vitae*.

Podobne ako *Gaudium et spes*, i encyklika prezentuje sexualitu ako dar, ktorý človeku umožňuje participovať na diele stvorenia, pretože muž a žena vzájomným darovaním sa spolupracujú na novom živote ako Boží spolupracovníci (porov. Gn 1, 22). Významným prínosom však je, že sexualita sa nepovažuje viac za niečo „druhoradé“, ale že sexualita dotvára rámec in-

4 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Dogmatická konštitúcia *Lumen gentium*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV, 2008, č. 41.

5 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 50.

6 Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 51.

7 Porov. WEIGEL, G.: *Svedok nádeje. Životopis pápeža Jána Pavla II., I. diel*. Bratislava : Slovart, 2000, s. 195.

tegrity osoby. Má vplyv na všetky stránky ľudskej osoby v jednote jej telesnej a duchovnej dimenzie. Znamená to jej pozitívne ocenenie oproti minulosti, spojenej s negatívnym vymedzením a neraz aj dualistickými tendenciami v antropológii. Badáme v tom jasnejšie kontúry návratu k biblickej antropológii, ktorá odmieta dualizmus myseľ – telo, a vníma človeka v jeho celistvosti.⁸

Dualistický náhľad v minulosti neraz viedol k zbožšťujúcim tendenciám v chápaní sexuality. Zdeňka Rybová sa vo svojom príspevku pozastavuje nad modernými variáciami týchto tendencií: „Zbožštenie sexuálnej rozkoše zbavilo človeka podstatného rozmeru, ktorý práve do toho nádherného zážitku vnáša to, čo sexualitu poľudšťuje.“⁹ Sexualita oddelená od lásky, od daru osoby, sa tak už nejaví ako dar, ale ako prostriedok uspokojenia vášni s uľahčujúcou ponukou antikoncepcie.

Keďže *Humanae vitae* prichádza v čase, keď sa na trhu objavujú a stávajú dostupnými antikoncepcné pilulky, je ľahko predstaviteľné, že vnímanie jej posolstva sa jednoducho zúži na túto tému. Aby sme boli pravdiví, posolstvo encykliky nemožno zúžiť na tému antikoncepcie ani na návod na prirodzené plánovanie potomstva. Ak sa hlbšie zahľadíme do jej textu, zbadáme, že je akosi oslavou manželskej lásky, ktorá sa v plnosti prejavuje v dare dieťaťa. Dar dieťaťa je predstavený ako viditeľný odkaz na lásku Stvoriteľa, na ktorej majú účasť aj samotní manželia darom svojej osoby. Spolupracujú s Bohom Stvoriteľom a podieľajú sa tak na dotváraní svojho života i spoločne zdieľaného šťastia.¹⁰ Encyklika teda hneď od úvodu pozýva človeka k tomu, aby objavil, že samotná sexualita nie je len vo funkcii potomstva, ale je aj prostriedkom šťastia pochádzajúceho zo vzájomného obdarovania. A hľadanie šťastia je aj otázkou o živote. Možno pre niektorých ľudí je rýchly rast populácie dôvodom istých obáv a dôvodom domnievať sa, že regulácia pôrodnosti by sa mala riešiť globálne. Nezriedka sa argumentuje životnou úrovňou, ale možno menej o využívaní technického pokroku v prospech všetkých. Prezrádzalo by to silnú materialistickú orientáciu a to, že sa neraz pozabúda na dôstojnosť človeka, ale i potrebu obrátenia hodnotovej orientácie. K integrálnemu obrazu človeka iste patrí aj transcendentná dimenzia.

Ak je *Humanae vitae* apelom na dar lásky a jej ústrednú hodnotu v živote človeka, potom láska je nielen znamením transcencie v zmysle otvorenia sa pre druhého, ale aj cestou otvorenosti voči svetu a životu. A to osobitne platí i o manželskej láske. Pavol VI. v encyklike ponúka nasledovnú reflexiu: „Manželská láska nám najlepšie odhalí svoju pravú podobu a vznešenosť vtedy, keď si uvedomíme, že pochádza akoby z najvyššieho prameňa, z Boha, ktorý je láska a ktorý je Otcom, „od ktorého má meno každé otcovstvo na nebi i na zemi“. Manželstvo teda nevzniklo náhodou alebo pôsobením sle-

8 Porov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE: *Společenství a služba. Lidská osoba stvorená k Božímu obrazu*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 2005, č. 28.

9 RYBOVÁ, Z.: príspevok na konferencii *Množte sa a naplňte zem*, Bratislava, 26. mája 2018.

10 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*. Trnava : SSV, 2001, č. 1.

pých prírodných síl, ale ho múdro a prozreteľnosťne ustanovil Boh Stvoriteľ s tým úmyslom, aby v ľuďoch uskutočnil plán svojej lásky.¹¹

Pravá láska je skutočnosťou života, dokonca je skutočným životom, pretože ona a len ona tvorí a buduje nový život, nové vzťahy, nové obzory ľudskej existencie. To je dôležité posolstvo *Humanae vitae*. Manželská láska je plodná, pretože v úplnom darovaní sa manželov a v ich vernosti je otvorená nielen pre samotné manželské spoločenstvo, ktoré dotvára, formuje a „oživuje“, ale je plodná vo vzťahu k deťom, ktoré sú „znamením“ ich živej lásky a dostávajú účasť na rodičovskej láske.¹² Rodičovstvo a výchova sa tu spájajú do jedného vznešeného povolania. Mohli by sme povedať slovami Pavla VI.: „Zodpovedné rodičovstvo sa rozvíja v spojení a s osobným vnútorným vzťahom k objektívnemu mravnému poriadku, pochádzajúcemu od Boha a uznanému vo svedomí.“¹³ Vtedy sa človek otvára Bohu a jeho láske a otvára sa aj druhému človeku. Teda muž sa otvára voči žene a žena voči mužovi, a tak v otvorenosti lásky kráčajú cestou vzájomnej lásky, ktorú objavujú v dare Stvoriteľa.

V tejto perspektíve vidíme spojenie medzi darom lásky a darom života, ktoré Pavol VI. charakterizuje ako „plodivé a spojivé“ a človek ho nemôže z vlastného podnetu rozbiť.¹⁴ A tu sa dostáva encyklika k ráznemu usmerneniu, že „manželský akt musí zostať otvoreným na odovzdávanie života.“¹⁵ Každý akt nemusí prirodzene viesť k vzniku nového života, ale úmysel otvorenosti musí byť. A v tomto kontexte pápež jasne definuje nedovolené spôsoby regulácie pôrodnosti. V 14-tom článku encykliky uvádza ako neprípustné spôsoby regulácie potrat, hoci by bol vykonaný aj z terapeutických dôvodov, priamu sterilizáciu, či už trvalú alebo aj dočasnú. Medzi vážne previnenia, a to nielen opierajúc sa o kresťanské, ale i ľudské princípy, za neprípustné sa považujú i tie zásahy, ktoré buď vzhľadom na predvídaný manželský úkon, alebo pri jeho uskutočňovaní, či v priebehu jeho následkov majú za cieľ alebo ako prostriedok znemožniť splodenie života. Tak isto nemorálne sú úkony, ktorými sa manželské úkony zbavujú plodnosti. Nemožno tu hovoriť, že si človek musí voľiť menšie zlo, a preto koná nedovoleným spôsobom, pretože tu ide o skutočné zlo. A človek nemôže robiť zlo za účelom, aby z toho vzišlo dobro.¹⁶ Súčasná doba ponúka množstvo možností, kde by človek mohol žiť spôsobom, ktorý je v rozpore s morálnymi požiadavkami. Ale to ho automaticky neoprávňuje na to, aby išiel takou cestou. Morálne požiadavky a hodnoty musia stáť nad technickými možnosťami, ku ktorým človek dospel alebo dospeje. „To, čo je technicky možné, nemusí byť nevyhnutne tiež rozumné a etické. Veda a technológie musia slúžiť Božiemu zámeru s celkom stvorenia a so všetkými tvor-

11 PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 8.

12 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 9.

13 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 10.

14 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 12.

15 PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 11.

16 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 14.

mi.¹⁷ Ignorovanie týchto princípov prináša so sebou vážne morálne dôsledky. Takýmto spôsobom sa totiž otvára ľahká cesta pre manželskú nevernosť, zľahčovanie morálneho zákona a narastá obava, že muži, ktorí si navykli na používanie prostriedkov na zamedzenie počatia, stratia úctu k ženám, urobia si z nich nástroj pre svoju žiadostivosť a nebudú ich opravdivo ctíť a milovať.¹⁸

Antikoncepčná mentalita prináša hlboké dôsledky. Podľa Zdeňky Rybovej jej zákernosť spočíva v dlhej latencii. Jej pôsobenie na celú populáciu otvorilo brány pornografii, narkománii, prostitúcii, pohlavným chorobám, potratom, deštrukcii rodín, korupcii, ekologickým katastrofám a v neposlednom rade k zneužívaniu moci a peňazí.¹⁹ *Humanae vitae* ponúka riešenie v podobe premeny ľudského srdca. Väčšia úcta k ľudskej osobe je cestou, ktorá vedie k „životu a ľudskému šťastiu“.²⁰ Encyklika neprináša iba jednoduchú kritiku antikoncepcnej mentality, ale je pozvaním k dokonalosti lásky medzi manželmi. Lásky, ktorej povolaním je stretnúť sa s láskou Božou.

Ján Pavol II. – obhajoba dôstojnosti ľudskej osoby

Jeho pontifikát charakterizuje deklarovanie hodnôt, ktoré sa zameriavajú k obhajobe dôstojnosti ľudskej osoby stvorenej na Boží obraz a rodiny, ktorej povolaním je byť miestom lásky a prijatia ľudskej osoby. Jeho antropologická vízia človeka sa spája s Kristom, ktorý sa svojím vtelením zjednotil s každým človekom.²¹ Človek nie je – v pohľade pápeža – len „obyčajným“ stvorením, ale je „obdarený najvyššou dôstojnosťou, ktorá je zakorenená vo vnútornom spojení so Stvoriteľom: skvie sa v ňom jas skutočnosti samého Boha. [...] Život, ktorý dal Boh človeku, je darom, pomocou ktorého Boh udeľuje niečo zo seba stvoreniu.“²²

Karol Wojtyla a Pavol VI. boli priateľmi. Preto možno nájsť isté prvky už jeho filozoficko-teologického zmýšľania aj v *Humanae vitae*. On sám zdieľal isté závery s Pavlom VI. Karol Wojtyla pracoval aj ako člen Pápežskej komisie, venujúcej sa chystanej encyklike, a sám v roku 1966 ustanovil vo svojej diecéze komisiu, ktorá mala skúmať otázky dotýkajúce sa manželskej morálky. S touto komisiou intenzívne spolupracoval. Komisia ovplyvnená filozofickým prístupom a zmýšľaním Karola Wojtylu pripravila a ponúkla vlastné riešenie problému manželskej morálky. Výhodiskom sa stala ľudská osoba, pretože človek

17 MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE: *Společenství a služba. Lidská osoba stvorená k Božímu obrazu*, č. 61.

18 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 17.

19 RYBOVÁ, Z.: príspevok na konferencii *Množte sa a naplňte zem*, Bratislava, 26. mája 2018.

20 Porov. PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*, č. 1.

21 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 22.

22 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*. Trnava : SSV, 1995, č. 34.

je jediný tvor schopný „morálky“. Osoba predstavená v jednote tela a duše je pozvaná túto jednotu vyjadriť aj na morálnej úrovni. Posolstvo Krakovskej komisie nieslo jasné stopy Wojtylovho personalizmu.²³ Uvedenú podobnosť si všíma aj Joseph Selling, ktorý pripomína, že „kombináciou analýzy toho, čo sa nazývalo Krakovské memorandum s bližším zameraním sa na Wojtylovu knihu *Láska a zodpovednosť*, pôvodne uverejnenú v poľštine v roku 1960, sa ukazuje, že kľúčové myšlienky v *Humanae vitae* sú takmer doslovné opakovania Wojtylovho myslenia.“²⁴ Je teda pochopiteľné, že tieto myšlienky bude možno vidieť aj v jeho následnom pontifikáte.

Communio personarum v kontexte lásky Boha k človeku

Východiskom etických kritérií v personalizme Jána Pavla II. je, podobne ako u Pavla VI., jedinečnosť hodnoty lásky a vzťahu v živote manželov. Preto pri definovaní mravných požiadaviek v oblasti manželskej lásky a manželského života sa zameriava na vzájomné vzťahy medzi osobami. Asi najvýraznejšími dokumentmi, ktoré túto líniu objasňujú, je exhortácia *Familiaris consortio*, encyklika *Evangelium vitae* a list rodinám *Gratissimam sane*.

Exhortácia *Familiaris consortio* ponúka obraz lásky, ktorý vedie manželov k vzájomnému sebadarovaniu a v tejto slobodnej voľbe muž a žena prijímajú dôverné spoločenstvo života a lásky.²⁵ Uvedené spoločenstvo osobne darovanej lásky sa tak pre Jána Pavla II. stáva konštitutívnym východiskom pre rozvíjanie aj inštitucionálnej dimenzie manželstva. Zdôraznenie osobnej lásky však rodinu neuzatvára do privátneho priestoru. Preto rodina je prvou a najdôležitejšou cestou, cestou spoločnou a zároveň jedinečnou a neopakovateľnou, ako je neopakovateľný každý človek. Práve rodine človek vďačí za samotnú skutočnosť svojej ľudskej existencie.²⁶ Láska manželov dáva plný zmysel rodine a v duchu kresťanského posolstva je aj znamením vzťahu Boha k svojmu ľudu, osobitne vzťahu Krista a Cirkvi (porov. Ef 5, 21-33). Podobne starozákonní proroci často prirovnávajú vzťah Boha k svojmu ľudu k manželstvu a predstavujú ho ako verného ženícha. Boh je ten, ktorý je verný svojej zmluve, hoci ľud často od zmluvy odpadá. Aj táto bolestná skúsenosť potvrdzuje obraz manželstva situovaného do svetla zmluvy a Božej vernosti láske. V tejto perspektíve sa prekračuje čisto právne chápanie významu zmluvy a osobne darovaná láska sa stáva aj východiskom pre pochopenie a zdôvodnenie manželstva ako svia-

23 Porov. WEIGEL, G.: *Svedok nádeje. Životopis pápeža Jána Pavla II., I. diel*, s. 196.

24 SELLING, J.: Overwriting tradition: „Humanae vitae“ replaced real church teaching. In: *National catholic report*, May 29, 2018, s. 11.

25 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993, č. 11.

26 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Gratissimam sane*. Trnava : SSV, 1994, č. 2.

tosti. Tu však nejde len o akúsi paralelu alebo prirovnanie, ale o skutočnú účasť v láske na Kristovom živote. Totiž oni sú Kristovými údmi, a teda patria k jeho telu. Manželia sa vo svojej vzájomnej darovanej a prijatej láske jedinečným spôsobom spájajú s Kristom a s Cirkvou. Nejde tu len o nejaký morálny vzor, ale pokrstení manželia sa nachádzajú pod osobitným vplyvom a pôsobením Kristovej milosti v Cirkvi.²⁷

Ján Pavol II. preto rozvíja definíciu rodiny ako spoločenstva osôb. Tu a práve tu sa potvrdzuje spoločenská povaha človeka, ktorý vo vzťahu s druhými vytvára väzby a vytvára spoločenstvo, označované ako *communio personarum*. Pritom Ján Pavol II., zdôrazňuje skutočnosť, že od úzkeho spoločenstva osôb, ktorým v našom prípade rozumieme osobný vzťah manželov „ja“ a „ty“, po vzájomnom bytostnom sebadarovaní sa prechádza do širšieho spoločenstva k „my“, teda k spoločenstvu rodiny.²⁸ Tento prechod z úzkeho spoločenstva k širšiemu spoločenstvu v láske sa môže vyjadriť ako naplnenie poslania muža a ženy, označovaného ako otcovstvo a materstvo. Pretože autentickým povolaním človeka je rozvíjať to, že je osobou bytostne nasmerovanou na absolútne, ktorým je Boh, realizácia tejto transcendentnej perspektívy mu dovoľuje objaviť skutočnú podstatu vlastnej dôstojnosti a vyjsť zo seba smerom k druhému a uznať aj jeho dôstojnosť a budovať skutočné spoločenstvo osôb. Z tohto nasmerovania potom lepšie chápeme slová z Listu rodinám: „Slová manželského súhlasu stanovujú, čo tvorí spoločné dobro páru a rodiny. Predovšetkým je to spoločné dobro manželov: láska, vernosť, česť, trvanie ich zväzku do smrti, teda „po všetky dni života“. Dobro oboch, ktoré je zároveň dobrom každého, má sa stať potom dobrom detí.“²⁹ Láska vo svojej úplnosti je povolaním k vernosti a nerozlučiteľnosti.

V minulosti sme úvahy o nerozlučiteľnosti manželstva prednostne spájali argumentáciami vychádzajúcimi z prirodzeného zákona. Dnes sa požiadavka nerozlučiteľnosti vyplývajúca už z prirodzeného zákona kladie do väčšieho súladu s láskou, ktorá dáva tomuto spoločenstvu ducha.³⁰ Ak sa pozeráme z tohto zorného uhla, vidíme, že samotné dobro manželov a jeho realizácia si žiada, aby tento vzťah bol definitívny.

Definovať manželské spoločenstvo ako celoživotné rozvíjanie daru vzájomnej lásky a podporovať svojho partnera aj dobro detí je podľa Jána Pavla

27 Porov. GÜNTHER, A.: *Morálna teológia III/a*. Rím – Trnava : SÚSCM – SSV, 1996, s. 156, 167.

28 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Gratissimam sane*, č. 7.

29 JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Gratissimam sane*, č. 9.

30 Porov. MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE: *Hľadanie univerzálny etiky: nový pohľad na prirodzený zákon*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľstvo, 2010, č. 48 – 50.: V prirodzenosti človeka sa objavujú isté tiahnutia. K nim radíme tiahnutie k zachovaniu a rozvíjaniu vlastnej existencie, tiahnutie k zachovaniu rodu a tiahnutie k spoznávaní pravdy a schopnosť vstupovať do dialógu. V tomto kontexte nachádzame inklináciu k zachovaniu rodu, keďže človek nemôže natrvalo zachovať vlastnú existenciu, má prirodzený sklon k tomu, aby zachoval niečo zo svojej existencie v pokračovaní svojej línie. Teda už prirodzený zákon ukazuje dynamizmus zameraný na plodenie detí. Z toho vyplýva inklinácia muža k žene a ženy k mužovi a tiež starosť o deti a ich výchovu, pričom tieto inklinácie implikujú, že trvalosť páru muža a ženy a ich vzájomná vernosť sú hodnoty, o ktoré sa treba usilovať, aj keď sa ony môžu naplno prejaviť jedine v duchovnom poriadku medziosobného spoločenstva.

II. aplikáciou nerozlučiteľnosti principiálne spojenej s realizáciou autentickej lásky.³¹ V spojení nerozlučiteľnosti a lásky vidí aj cestu plnej realizácie ľudskej osoby: „Láska spôsobuje, že človek sa realizuje cez pravý dar seba samého: milovať znamená dávať a prijímať to, čo sa nedá ani kúpiť, ani predať, ale iba slobodne a vzájomne darovať. Dar osoby svojou prirodzenosťou vyžaduje, aby bol trvalý a neodvolateľný.“³² Teda manželská láska manželov je trvalým darom. Ako dar vzájomnej lásky manželov je otvorením sa životu a hlbšej láske, tak „samo dieťa sa dáva ako dar svojim bratom, sestrám, rodičom, celej rodine.“³³ Okrem toho táto otvorenosť voči životu, ktorá je znakom plodnosti manželskej lásky, obohacuje a rozširuje sa na celú rodinu.³⁴

Človek na ceste k plnosti života

Život v rodine kladie Ján Pavol II. do súvisu s rozvíjaním dejín spásy. Ich život je jedinečnou skúsenosťou daru života a otvára pre skúsenosť života s Bohom. „Človek je povoláný k plnosti života, ktorý presahuje rozmery jeho pozemskej existencie, pretože spočíva na účasti na samom živote Boha.“³⁵ Prípadná strata vedomia jedinečnosti daru života sa podieľa aj na sťažení sprostredkovania skúsenosti viery. Otvára skúsenosť transcendentnosti ľudského života, prítomnosti Boha a jeho spásy.³⁶ V tomto duchu by sme mohli antikoncepčnú mentalitu zahrnúť do termínov „kultúra smrti“ alebo „štruktúry hriechu“, ktoré sú namierené voči životu.³⁷ „S narastaním tvorivých možností ľudí dneška, ich aplikácií vytvárajúcich spoločný domov, vystupuje do popredia narastajúci význam dialógu; dialógu o hodnotách, o tradíciách, o identite, o budúcnosti. Rodina napriek svojim súčasným ťažkostiam je tu križovatkou, ale stále aj ponukou cesty k ľudskosti.“³⁸

Antikoncepčná mentalita nie je schopná naplniť tieto ašpirácie. Neraz je odrazom egoistických tendencií, ktoré nenachádzajú zdroj nádeje. „Sú aj takí, čo si myslia, že výhody technického pokroku patria iba im a ostatných z nich vylučujú. Týmto potom vnucujú antikoncepčné prostriedky alebo ešte horšie metódy. Iní zasa, čo sa stali obeťou konzumnej mentality a starajú sa len o hromadenie hmotných majetkov, už nechápu duchovné bohatstvo nového

31 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 20.

32 JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Gratissimam sane*, č. 11.

33 Tamtiež.

34 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 28.

35 JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, č. 2.

36 Porov. JÁN PAVOL II.: *Omelia di Giovanni Paulo II. – Sollemnita Dell'Immacolata concezione*, č. 5. Dostupné online: http://w2.vatican.va/content/iohn-paul-ii/it/homilies/1981/documents/hfjp-ii_hom_19811208_immacolata.html [cit. 201808-03].

37 Porov. JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*, č. 24.

38 URBANČOK, M.: Integrita života rodiny v perspektíve ocenenia sekulárnej dimenzie. In: CSONTOS, L. – ŠMIDOVÁ, M. (ed.): Zborník zo sympózia Profamily 2018 *Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny*. Trnava : Dobrá kniha, 2018, s. 6g.

ľudského života, a preto ho aj odmietajú.³⁹ Cirkev chápe svoje poslanie a úlohu línií ochrany života a daru lásky. Nemôže súhlasiť, aby sa pod zásterkou predchádzaniu potratom propagovala antikoncepcná mentalita ako „ľudské“ riešenie. Jej úlohou je odkrývať cesty k nádeji a prízvukovať veľké duchovné hodnoty, ktoré sa ukrývajú v osobe každého jedného človeka a ktoré môžu obohatiť a zveladiť svet. Dotýkame sa tu veľmi konkrétne témy dôstojnosti ľudskej osoby konfrontovanej s praktickými cestami realizácie ľudského šťastia. S Pavlom VI. môžeme zopakovať: „Väčšia hodnota človeka je v tom, čím je, než v tom, čo má.“⁴⁰

Pastoračné usmernenie Jána Pavla II. vedie k záveru, že „vždy, keď manželia používajú antikoncepcné prostriedky, oddeľujú tie dva významy [plodivý a spojitý], ktoré Boh Stvoriteľ vložil do samej prirodzenosti muža a ženy a do dynamického priebehu ich pohlavného spojenia, počínajú si ako „sudcovia“ nad Božím plánom a „manipulujú“ a znevažujú ľudskú sexualitu a s ňou vlastnú osobu, ako aj osobu manželského partnera a menia tak hodnotu „totálneho“ darovania.“⁴¹ Oddelovať radikálnym spôsobom lásku – dar osoby, a sexualitu a jej význam redukovať na „bezpečný sex“ stavia antikoncepcnú mentalitu do pozície morálneho zla. A aj keď antikoncepcia a potrat predstavujú zásadne odlišné kategórie, antikoncepcná mentalita sa protiví plnej pravde o ľudskej láske. Takzvaná „bezpečná sexualita“ môže byť aj nebezpečná, pretože vedie človeka k strate pravdy o sebe samom, k strate slobody a v dôsledku toho i k strate lásky samotnej.⁴²

Antropológia Jána Pavla II. rozvíja myšlienku, aby bol ľudský život chápaný ako veľký Boží dar, ktorý je hodný ochrany od jeho počatia až po prirodzenú smrť. Aj to je jedna z posvätných úloh manželstva a manželskej lásky – zrkadliť Boží úmysel s človekom. „Ľudský život je posvätný, pretože už od svojho počiatku je prejavom Božieho stvoriteľského činu a navždy zostane v osobitnom vzťahu so svojím Stvoriteľom. [...] Odovzdávanie ľudského života si vyžaduje zodpovednú spoluprácu manželov s Božou láskou, ktorá prináša bohaté plody. Dar ľudského života sa má odovzdávať v manželstve prostredníctvom špecifických a výlučných úkonov manželov, podľa zákonov, ktoré sú vpísané do ich osôb a do ich spojenia.“⁴³ A hoci mravný poriadok má svoje nároky, predstavuje cestu k plnej realizácii a šťastiu, zodpovedá najhlbším požiadavkám človeka stvoreného Bohom, stavia sa do služieb jeho plného človečenstva jemnocitnou a zaväzujúcou láskou.“⁴⁴ Vernosť mravnému zákonu prehlbuje vzájomnú lásku medzi mužom a ženou a upevňuje ich spoločenstvo.

39 JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 30.

40 Porov. PAVOL VI.: *Príhovor k diplomatickému zboru, 7. januára 1965: AAS 57 (1965)*, s. 232. In:

DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastoraálna konštitúcia *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, č. 35.

41 JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 32.

42 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Gratissimam sane*, č. 13.

43 KONGREGÁCIA PRE VIEROUČNÉ OTÁZKY: *Inštrukcia Donum vitae*, č. 5. Dostupné online: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/instrukcia-donum-vitae> [cit. 2018-08-03].

44 JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 34.

Záver

Aj dnes encyklika *Humanae vitae* vyvoláva veľa otáznikov. Napriek všetkým krásnym vyjadreniam o manželskej láske sa javí, ako veľmi normatívna. Jasne obhajuje základné mravné hodnoty, no možno povedať, že jej chýba „istý koncilový rozmer“, a to rozmer pastorálny. „Zdá sa, že podstata všetkých ťažkostí alebo nejasností vzhľadom na *Humanae vitae* nesúvisí ani tak s ťažkosťami prijať teóriu o morálnom protirečení v prípade oddelenia vzťahu, ktorý spája plodnosť so sexualitou v manželskom akte, skôr v realite aplikovania tohto princípu.“⁴⁵ Keďže problémy okolo *Humanae vitae* prekročili očakávania, riešením sa pre Jána Pavla II. zdalo zvoliť iný prístup: pastoračný – pripraviť najprv pre prijatie tak vysokého ideálu samotné rodiny a veriacich katechézou. Tak ako prvý zo svojich projektov začína projekt teológie tela. Ten sa stane východiskom aj pre náčrt celistvejšieho antropologického obrazu, ktorý ponúkne vo *Familiaris consortio*. Problémy spojené s druhou časťou *Humanae vitae*, kde sa ponúkali argumentácie vedúce k normatívnym kritériám, vyvolali mnoho otázok a nové diskusie zo strany biskupov, teológov, vedcov, ba aj biskupských konferencií v niektorých krajinách ukázali, že zhodu v náhlade na problém, na konkrétne riešenia a rozličnosť situácií a ich variabilitu nie je také jednoduché dosiahnuť. To môže byť dôvodom, prečo aj Ján Pavol II. ponúka v rozvíjaní tejto témy vo *Familiaris consortio* viac pastoračný prístup. Zodpovedá to aj duchu *Gaudium et spes* – je to pastoraľna konštitúcia, hoci aj s náukovým obsahom. Iste vo *Familiaris consortio* stavia na základoch *Humanae vitae*, avšak prístupom cez pastoračné usmernenia i zdôraznenie úlohy venovať sa rodinám a výchove mladých generácií sa snaží implementovať aj normatívne kritériá naznačené Pavlom VI. Jednoznačne tu viac „cítiť“ pastoračný prístup, a preto nevyznieva tak autoritatívne. Oslobodzuje z ťažoby pocitu nutného podriadenia sa autorite vysvetľovaním problému a motívami k vysokým nárokom. Zamieriava sa na prípravu budúcich generácií pre také vznešené povolanie, ktoré rozvíja človeka vo všetkých jeho dimenziách a na túto veľkosť je treba dorásť. Je to ten známy zákon postupnosti,⁴⁶ ktorý vedie človeka k tomu, aby robil hoci i malé, ale zreteľné kroky k dokonalosti lásky.⁴⁷

Nie je to po prvý raz, že teologické diskusie a dialóg trvá aj viac rokov. Spomeňme si na to, ako vznikol Katechizmus Katolíckej cirkvi, koľko rokov to trvalo a koľko ľudí sa vystriedalo v odborných komisiách. Impulzy, ktoré prakticky spustili jeho prípravu, sa datujú k mimoriadnej synode v roku 1985. Jeho ukončenie a schválenie nastalo v roku 1992. Podobne to nebolo ľahké ani v prípade kódexu CIC. Bezpochyby to možno čítať aj tak, že konkrétna prax a normatívne kritériá potrebujú ku zhode naozaj „dost času a priestoru pre dialóg“. Pripomeňme si, koľko rokov od Koncilu Magistérium ešte stále „rieši“

45 URBANČOK, M.: Otvorené etické otázky 50 rokov od encykliky *Humanae vitae*. In: *Viera život*, č. 4/2018, s. 7.

46 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 34.

47 Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Christifideles laici*. Bratislava : LÚČ, 1990, č. 16.

to, ako veriaci pristupujú a ako by mali zdokonaľiť svoj prístup k Svätému písmu. Ilustrovať to môžeme pekným počtom dokumentov: *Interpretácia Biblie v Cirkvi* (1983), *Hebrejský ľud a jeho sväté Písma v kresťanskej Biblii* (2001), *Biblia a morálka* (2008), *Vieroučná nóta o niektorých aspektoch evanjelizácie*, Exhortácia *Verbum Domini* (2010), *Inšpirácia a pravda Svätého písma* (2014). Niekedy tie najsamozrejmejšie a základné skutočnosti sa najťažšie „vpratávajú“ do škatuliek definícií. Vidíme to na príklade Zjavenia a prístupu k autentickému porozumeniu posvätných textov. A vidíme to aj na príklade daru života a lásky. V každom prípade by sme sa nemali uspokojiť s „rýchlym a nedokonalým“ riešením, ale urobiť všetko, čo je v našich silách, aby sme do tohto „svojho“ pohľadu premietli čo najviac z toho, čo sme spoznali, k čomu sme dozreli a k čomu sa túžime priblížiť.

Použitá literatúra

- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Dogmatická konštitúcia *Lumen gentium*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV, 2008.
- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava : SSV, 2008.
- GELMI, J.: *Papežové*. Praha : Mladá fronta, 1994.
- GÜNTHÖR, A.: *Morálna teológia III/a*. Rím – Trnava : SÚSCM – SSV, 1996.
- JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Gratissimam sane*. Trnava : SSV, 1994.
- JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*. Trnava : SSV, 1993.
- JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Christifideles laici*. Bratislava : LÚČ, 1990.
- JÁN PAVOL II.: Encyklika *Evangelium vitae*. Trnava : SSV, 1995.
- MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE: *Společenství a služba. Lidská osoba stvorená k Božímu obrazu*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľství, 2005.
- MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE: *Hledání univerzální etiky: nový pohled na prirodzený zákon*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľství, 2010.
- PAVOL VI.: Encyklika *Humanae vitae*. Trnava : SSV, 2001
- PAVOL VI.: *Príhovor k diplomatickému zboru, 7. januára 1965: AAS 57 (1965)*, s. 232. In :
- DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, Trnava : SSV, 2008.
- RYBOVÁ, Z.: príspevok na konferencii „*Množte sa a naplňte zem*“, Bratislava, 26. mája 2018.
- URBANČOK, M.: Otvorené etické otázky 50 rokov od encykliky *Humanae vitae*. In: *Viera život*. č. 4/2018.
- URBANČOK, M.: Integrita života rodiny v perspektíve ocenenia sekulárnej dimenzie In: CSONTOS, L. – ŠMIDOVÁ, M. (ed.): *Zborník zo sympózia Profamily 2018 Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny*. Trnava : Dobrá kniha, 2018, s. 69.

- WEIGEL, G.: *Svedok nádeje. Životopis pápeža Jána Pavla II., I. diel*. Bratislava : Slovart, 2000.
- JÁN PAVOL II.: *Omelia di Giovanni Paulo II. – Sollelnita Dell’Immacolata concezione*, č. 5. Dostupné online: http://w2.vatican.va/content/iohn-paul-ii/it/homilies/1981/documents/hfjp-ii_hom_19811208_immacolata.html [cit. 2018-08-03].
- KONGREGÁCIA PRE VIEROUČNÉ OTÁZKY: Inštrukcia *Donum vitae*, č. 5. Dostupné online: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-vatikanskych-uradov/c/instrukcia-donum-vitae> [2018-08-03].
- LAZZARINY, A. : Papst Paul VI., sein Leben und seine Gestalt. Freiburg i. Br., 1963, s. 77. In: DIAN, D.: *Život a dielo nového blahoslaveného pápeža Pavla VI. – 5. časť*. In: *Duchovný pastier*. Trnava : SSV, 2015, roč. 96, č. 2/2015.
- SELLING, J.: Overwriting tradition: „*Humanae vitae*“ replaced real church teaching. In: *National catholic report*, May 29, 2018.

PaedDr. ThLic. Tibor Šuba
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tibor.suba1@tvu.sk